

DAHL, MAGNUS

**Beskrifning öfver Carls-skoga sochn och
därtil hörande bergslag i Wermeland. :
[Karlskoga.]**

Örebro
1779

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

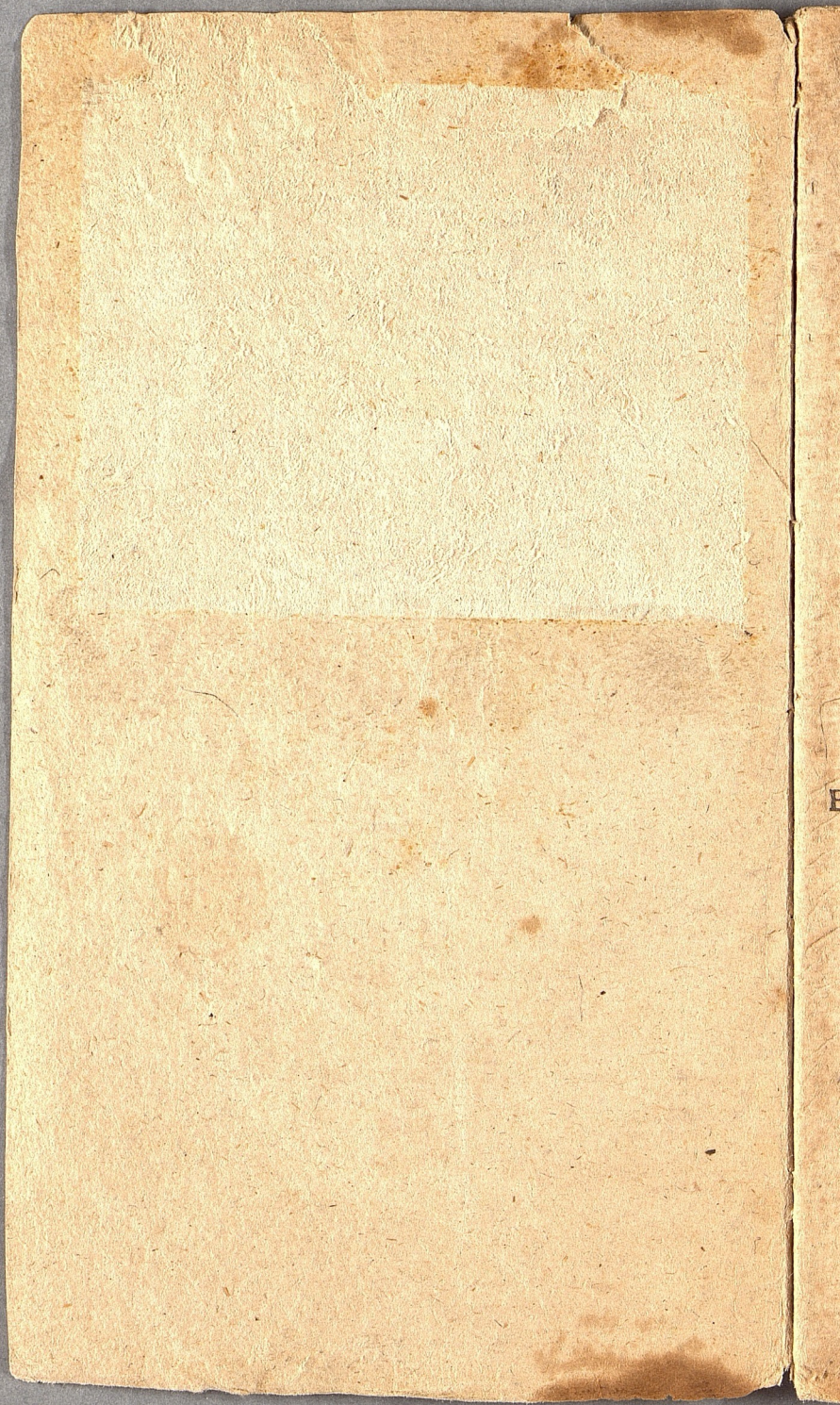
- <http://search.books2ebooks.eu/>

KARLSKOGA
DAHL

Geogr. Sv
(Br)
Värmland
1700-1829

68

Beskrifning

Öfwer

Carls-skoga Sochn

Och därtill hörande

Bergslag

I Wermeland,

Författad

Af

MAGNUS DAHL

E. O. Cancellist i Kongl. Cammar. Collegio.

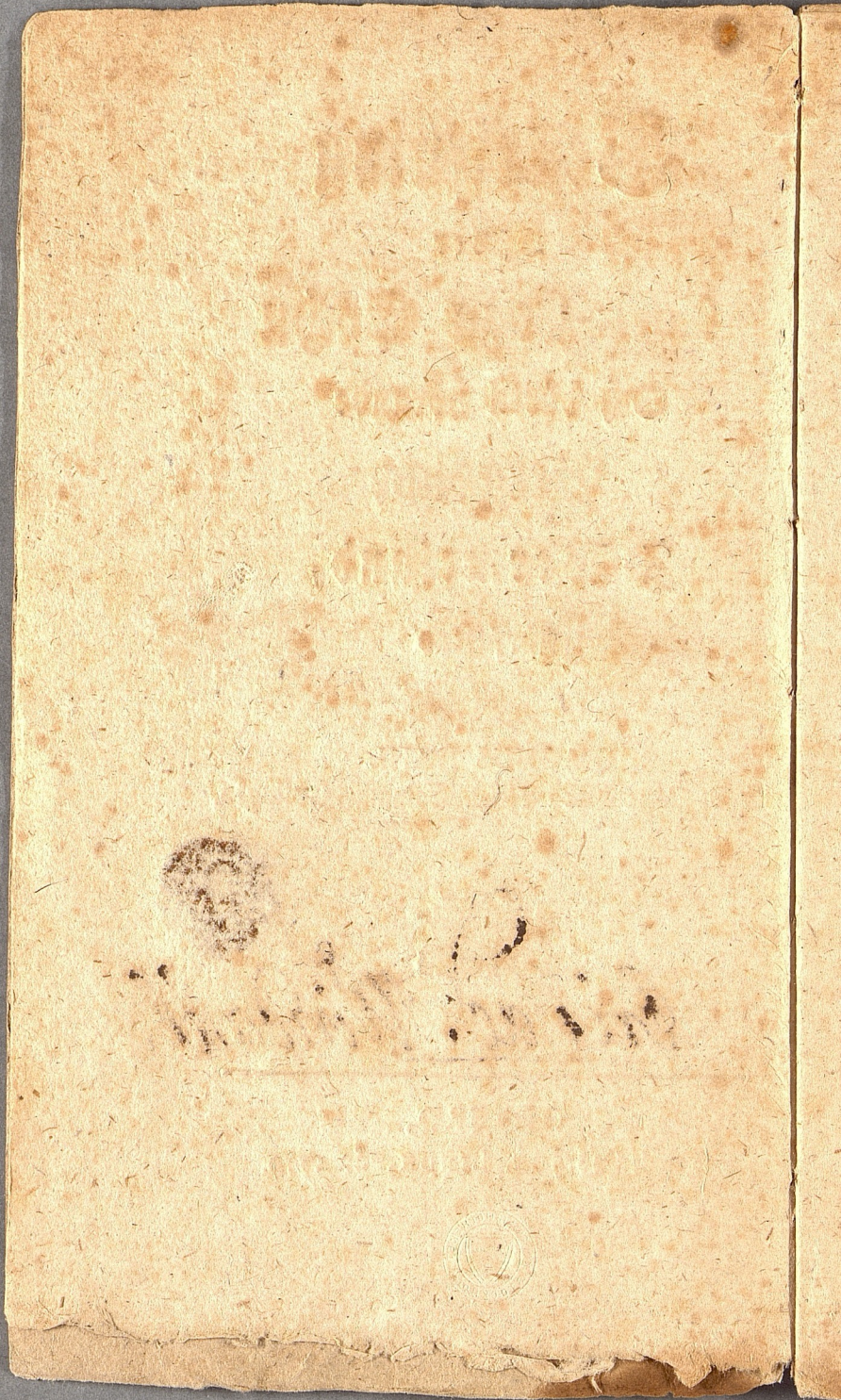

Orie ad: Windaahl

ÖREBRO,

Tryckt hos JOH. LINDH, år 1779.

Carls-ffoga Bergslags
Wälborne, Hög- och Wäläre-
wördige, Höglärde, Högäd-
le, Adle och Högaktade
Herrar Inwånare,

Samt

Hederwårde Bergsmån
Silågnas denna Afhandling

Af Eder

Hödmjukaste
och Silgifne tjenare

MAGNUS DAHL

A 2

Be

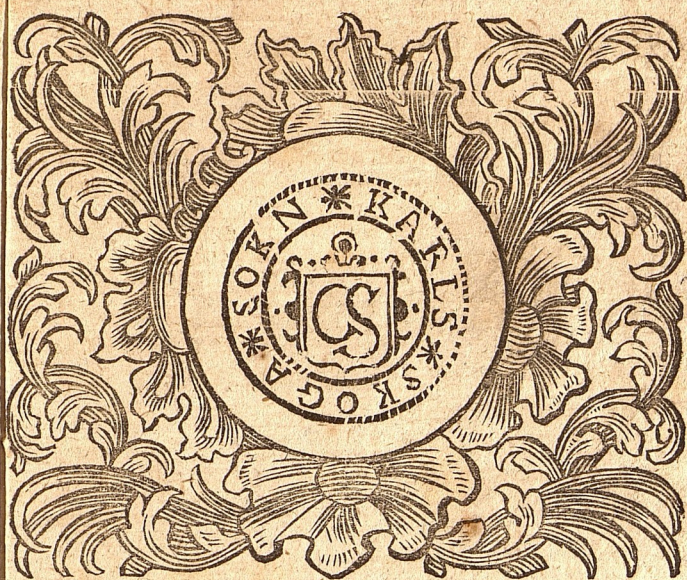
Benägne Läsare!

Den lifliga kärlek en hwar alltid hyser för sin födelse-ort, har äfwen wäckt min ästundan til et bemödande at, för et Academiskt snille-prof, beskriwa Carls-stoga Bergslag; men, för hwar-jehanda i wågen komne hinder, därifrån afhållen, har jag ej kunnat fullfölja min tilårnade föresats; icke desto mindre torde nu denna min lilla samling, wid flerehanda tilfällen tjena någon til nytta, underrättelse och nöge; och på en sådan grund, har jag trodt mig böra lägga den samma för allmänhetens ögon. Saken fordrade wäl widlyftigare beskrifning, än nu med så ord sfer, och hwartil jag wore både beredd och willig; men för at ej misshaga den Gunstige Läsaren, lemnas allenast et kort begrep om det förnämsta af denne Bergslags ort, och anhåller i all ödmjukhet, at mit bemödande ej ogunstigt uptages.

Örebro d. 2 Jan. 1779.

M. D.

For

S Ordom kallades det landet, som öfver
ut gräntar til Lekebergslagen uti
Nerike, söder ut til Nysunds Sochn,
hvilken ligger en del i Nerike och den
andra i Wermeland, i wäster til Warnums
Sochn, samt i norr til Grythytte Bergslag i
Wästmanland och Kroppa Pastorat i Wärmes-
land, Bodastogen, egenteligen derföre at böns-
derne, i Knidsta och Qwistbro Sochnar; idkade
fiske i sjöarna och för sina behof och til sin be-
qwämlichkeit upbyggt många bodar i synnerhet
omkring Sjön Myckeln.

Åf gamla handlingar inhämtas, at här då varit någre så inwånare, hwilke måstedels bodt omkring nyhånnde Sjö; fisket, som då för tiden lårer varit bättre lönande än nu, och den wackra belägenheten, torde hafwa lockat dem at där slå ned sine bopålar; emedertid woro de i en swår belägenhet, så i anseende til Kyrko-wäg, som annat; den närmaste Kyrka war War-num dit de hade 3 à 3½ mil. Man kan wäl se at wägen den tiden war ganska beswårlig, så länge inga broar woro bygde öfwer de många wattudragen.

Denna beswårlighet lättade dock Hertigen, sedermera Konung CARL IX:de då Han år 1586 här lät upbygga och efter sig kalla Carls-sfoga Kyrka, (a) på Skatte-Hemanet Bregårdens ågor:

Den nu warande Carls-sfoga Kyrka är bygd år 1682, på en wacker plan wid norra ändan af Sjön Myckeln, jemte Landswägen bredewid den förra, af träd i korb; wägarne äro utantill spåntade, och hela Kyrkan tillika med tornet täkte med Jernbleck. Dess längd är 59 alnar och bredden 51, på wägarne äro 16 st. ansenliga fenster-lustre och inuti 157 st. inbygde stolar, förutan säten i Choret: Utom en ganska wacker helt ny Predikstol

a) Denna Kyrka står ännu qwar och nytjas til Sacrisstuswa, såsom witne til Församlingens ringa antal i de äldre tider.

diskstol (b) och Kyrkans Skrud samt Altartastan, äro där åtskillige andre prydnader, och uti Tornet 3 st. nya Metall-klockor.

Bjurkiärns Capell - Kyrka, är bygd omkring år 1660 af träd i korsh, wäggarne äro spåntade och taket med oshat Jernbleck wäl beslagit. Dess längd är 51 och bredden 41 alnar innantill, med en wacker Altartastla och Predikstol samt åtskillige andra saker beprydd. I Tornet äro 2:ne brukbare metall-klockor. Eljest är denna Kyrka belägen på et behageligt ställe i en ång emellan twänne Sjödar, bredwid wägen til Philipstad.

Carls-Dahls titärnada Capell-bygnad, 2 mil från Carls-skoga Kyrka wid Swart-esswen, är med konung FREDRICHs Resol. af d. 10 December 1736 försedd. Här är alt sedan Präst hällen på Herrar Luthmänners egen bekostnad; men särskild kyrka ännu icke anlagd.

Churu wäl Carls-skoga, som är Moderkyrka blef, som förut nämt är, först bygd år 1586, så hade likwäl denna då warande lilla församling ej någon wiss Pastor förr än 1594 och hafwa, sedan den tiden tills nu, följande warit Pastorer:

N 4

1:0 Herr

b) Gifwen af Bruks-Patron Herr Joh. Camitz til sägne-betngelse öfwer den, d. 19 Augusti skedde Regements-förändringen.

1:o Herr Olaus Gestricius tilträdde år 1594
dog 1626.

2:o H:r Jacobus Jonæ tilträdde 1627 dog 1662.

3:o H:r Anundus Haqvinus - 1663 - 1692.

4:o H:r Petrus Tingström - 1692 - 1702.

5:o H:r Sveno Lefström - 1703 - 1724.

6:o H:r Andreas Waller (c) - 1726 - 1739.

7:o Probsten Herr Magister

Erland Faxell - - - 1741 - 1754.

8:o Mag. Jonas Hedlund - 1757 - samma år

9:o H:r Mag. Elias Vennerman 1760 - 1771.

10:o Probsten Herr Magister Gustaf Kjellin
tilträdde Carls-*skoga* Pastorat år 1773, Hans
öma nit om sin ansförtrodda Hjord är allmänt
kändt och älskad.

Högstbemälte Hertig skaffade sedermera ors-
ten flere inbyggare och, medelst urgifne privi-
legier, förwandlade, på kort tid, denne obes-
hödda *Skog* til en dräktig Bergslag, under
namnet Carls-*skogar*, och detta allt til en vär-
dig äminnelse af sin kärlek och nit för fäder-
neslandets upodling; Dese inbyggare fingo ses-
dermera hård Drottning CHRISTINÆ bekräf-
telse, jemte upmuntran til Bergsbrukets drift-
wande, som allt ses uti *Op. Palm-sköld.* samt
Dyringii Dissertatione de metallis.

At nämna om Bergslagens indelning, så
består hon nu af 2:ne *Sochnar*, Carls-*skoga*
och

c) Denne Herre wardt fången wid *Pultava*, och fångslad
förd til *Siberien*, hwarest han mistades til år 1722, då
han återkom til *Sverige* och bles en nitist Pastor i
Carls-skoga.

och Bjurkjärn, och om hwilkas inre beskaffenhet nedanföre skal talas. Hela Bergslagen ligger i Wermeland och hörer til Örebro Landshöfdingedöme, samt under et Bergs- och Krono-Fögderi med Lekebergslagen, men delas til twänne Bergmästare-dömen genom Swart-elfwen, af hwilka den östra delen hörer til Nora och den wästra til Philipstads. Håradshöfdinge är nu för tiden Herr Jonas Ferner.

At nu både Håradss- och Bergs-ting hållas, är allmänt bekant; man har därföre varit angelägen at få weta wid hwad tid de tagit sin början. Hwad Håradss-tingen beträffar har varit lårt; ty alla Domböcker äro å Ringsstället uti Håradss-kistan förwarade och har man där af inhämtat, at första Håradss-ting med Carls-skoga hållits den 18 Julii 1629. Bergstingens början har varit swårt uröna, men som Carls-skoga Håradss-Rätts Dombok af d. 1 Martii 1652 förmåler, at Högloff. Kongl. Bergs-Collegii fullmägt af d. 6 November 1651 för Märten Drost, at wara Bergsfogde i Carls-skoga, då blifwit å Håradss-tinget uplåst, och efter han war den första, tycker jag mig där af kunna sluta, at ej före den tiden något Bergs-ting biswit hållit; men at komma til hieselwa saken.

Areal-innehållet af Carls-skoga Sochn (d) är 101556 tunland eller inemot $4\frac{1}{2}$ qvadratmil,

A 5

mil,

d) År 1666 d. 3 Febr. år Dom öfwer rågången omkring Håradet såld. I sednare tider har afsedne Lande

mil, des längd är från Abborsholmen i Sjön Ohn til Bleckfjärn, som är skilnaden mellan Grythytte Sochn och Carls-skoga, 62182 alnar eller i det närmaste $3\frac{1}{2}$ mil, des bredd från Elgbricke-Rör til mitt uti Mörkwiken af Sjön Ahlqvittern, 36000 alnar eller 2 mil. Då man nu härifrån afdrager Måsar och Södar, som utgjöra 8956 tunland, så återstå 92600 tunneland fast mark.

Areal-innehället af Bjurkjärns Sochn är 30186 tunland, eller i det närmaste $1\frac{1}{2}$ quadrat mil. Des längd från Elghusvudet i Sjön Emten til Grytingen, som är skilnaden mellan Kroppa Pastorat och Bjurkjärns Sochn, 39272 alnar eller omkring $2\frac{1}{2}$ dels mil, des bredd från Nishögde-rådet til Näsholmen i Hytte-Sjön, 16036 alnar eller $\frac{2}{3}$ dels mil; då man afdrager Måsar och Södar, som utgjöra 8834 tunland, så återstår 21352 tunneland fast mark; eller i hela Bergslagen, 113952 tunneland.

På denne botten äro följande Bergsmans-Heman, eller sådane som blifwit Bergsmännen, såsom hjelp wid Bergsbruket tillagne: De ägendomar om så af Bergsmän besittas, äro hwarannan af helt olika beskaffenhet, och indelas i Bergsfrälse, Krono- och Skatte-Bergsmans-Heman; Hwad det första slaget wid

mätaren Herr Olof Samnevin uträknat denne Bergslags areal-innehåll så, som det ny anföres.

widkommer, så finnes sådant här i orten in-
 tet, men wäl af de twänne sednare: Innan
 man nu nämner deras antal, bör man se es-
 ter stinaden emellan dem. Ut närmare förstå
 detta, får jag nämna, at alla Åboer af Kro-
 no-Heman äro i gemen försäkrade, at odref-
 ne man efter man få bebo sådane, så länge
 de förmå Bergs- och Jordebruket wederbörli-
 gen drifwa, samt därföre til Kongl. Maj:ts ut-
 göra sina skyldigheter, som ses af Kongl. för-
 ordningen om skatteköp af d. 19 Sept. 1723.
 Å krono-Heman får ej fastebref gifwas utan
 ägaren allena transporterera sin stubb- och be-
 sittnings-rätt med Höga Landshöfdinge-Em-
 berets tillstånd, som ses af Kongl. Maj:ts Re-
 sol. af d. 4 Dec. 1693 och widare af Resol.
 daterad d. 17 Dec. 1734.

För Carls-skoga Bergslag i synnerhet, äro
 at märka, Kongl. Regeringens af d. 5 Martii
 1639 uti Örebro gifne och Drottning CHRI-
 STINE d. 27 Oct. 1647, samt d. 30 Octob.
 1650 uti Stockholm affärdade Höga Resol.
 som alle försäkra Bergsmännen i Carls-sko-
 ga om rolig besittning och frihet, hwilka se-
 dan af konung CARL XI, år 1673 d. 6
 October äro confirmerade.

Den däremot, som äger Skatte-jord, har
 frihet at sälja henne til hwem som helst af
 Bergsmännen, men ej til Ståndspersoner och
 andre utom Bergsmans-ståndet, utan Kongl.
 Bergs-Collegii tillstånd, som ses af Kongl.
 Maj:ts

Maj:ts Resol. uppå allmogens allmänne besvär dat. Stockholm d. 3 Junii 1719.

På Krono grund

Äro i Carls-skoga Bergslag följande:

Hela Heman	"	"	"	I
Halfwa 8 st.	"	"	"	4
Tre Atttondelar	"	"	"	$\frac{3}{8}$
Tredjedelar 3 st.	"	"	"	I
Fjerdedelar 38 st.	"	"	"	$9\frac{1}{2}$
Atttondelar 8 st.	"	"	"	I
Tolftedelar 1	"	"	"	$\frac{1}{12}$

Summa 16 $\frac{23}{4}$

1 Bruskhage, 1 Utjord, 1 Preste-boställe, 8 Bergstorp, 4 Tullqwarnar, 4 Säggwarnar, 9 Hyttor, af hwilka 2 äro raserade, 5 Hamrar, Bruskgården Strömsnäs, 18 o: skattlagde Torp.

På Skatte grund,

Hela Heman	"	"	"	5
Halfwa 18 st.	"	"	"	9
Tredjedelar 16 st.	"	"	"	$5\frac{1}{3}$
Fjerdedelar 74 st.	"	"	"	$18\frac{1}{2}$
Sjettedelar 1	"	"	"	$\frac{1}{7}$
Atttondelar 6 st.	"	"	"	$\frac{3}{4}$

Summa 38 $\frac{3}{4}$

Ett Laxfiske, (e) 2 Bergstorp, 1 Utjord, 4 o:skatt:

e) År 1649 blef detta Laxfiske i Swart-elfwen under frälse-rätt försått af Drottning CGRISTINA til

4 ofkattlagde Torp, 46 Husbehofs qwarnar,
3 ofkattlagde Sägqwarnar, 3 Hamrar, 6 Hyt-
tor. Dese idka allesamman Bergsbruk, och
äro indelte i wiså Hyttelag.

Desutom äro på Frälse grund följande:

Boo, Säteri (f)	"	"	"	I
Hela Frälseheman	"	"	"	3
Halfwa I	"	"	"	$\frac{1}{2}$
Fjerdedelar	"	"	"	$\frac{1}{4}$
Rå och Rørs $\frac{1}{2}$ -delar	"	"	"	$\frac{1}{2}$
Ahlqvittern, Säteri (g)	"	"	"	I
Hela Frälseheman därtill	"	"	"	I förmedl.
Fjerdedelar	"	"	"	$\frac{1}{4}$
Rå och rørs fjerdedelar	7 st.	"	"	I $\frac{3}{4}$
Carlsdahls Frälse (h)	"	"	"	$\frac{1}{4}$
Summa				9 $\frac{1}{2}$

I hela Bergslagen är således tillsammans
65 och $\frac{1}{24}$ Heman, men i extra skyldigheter,
ökes

Präsident Liljeström, hvars arfwingar sedan sålde
det til Degerfors Bruks-ägare.

- f) Detta Säteri har Konung GUSTAFS WOLFS
år 1630 d. 10 Martii til Skatte förfäkt; år 1648 d.
4 Maji har Liljeström härå fått Frälse-köp, se Hä-
radets Dombok af d. 28 Martii 1688.
- g) Detta Säteri lårer wara af lika ålder med det före-
gående. Det äges nu af Bruks-Herrn Wålborne Km.
af Geijerstam, som medelst upodlingar mycket för-
bättrat det samma.
- h) Denne egendom har afledne Öfwer-Directeuren Luth-
man på egen ansenlig kostnad af ödemark uptagit och
mycket i sin tid oblat.

des antalet med 2:n Utjordar, Präste-bo-
stället och 12 Bergstorp, som til Hemantal
anses; så at man kan med skäl räkna 66 och
 $\frac{1}{2}$ Heman i bägge Sochnarna, då man efter
förmedling anser Ullwettern för $\frac{1}{2}$, Dupnoret
för $\frac{1}{4}$, och Kyrkotorp för $\frac{1}{3}$:s Heman.

Ingen lärer undra, at jag företager mig,
at korteligen nämna de innom detta Härad
befintelige wattudrag, innan jag kommit til
Hyttor och Gruf, så framt han årkänner de-
ras nytta och nödwändighet. De äro följande:

Sjöar

Myckeln, den betydligaste innom detta Hä-
rad, och til hwilken måst alla de andre watten
i denne orten draga sig; Han innefattar
4095 tunnland, men wäxer årligen medelst
utbrytning wid stranderna til de omkring bo-
endes stora skada.

Ullwettern innefattar 3570 tunl. Ablwit-
tern 3276 tunl. Fröwettern 819 tunl. So-
len, Wilången, Härnsjön, Emten, Ålsjön,
Fretton Kjärnar, Våhn, Silkesjön, Strömsjöar,
Lysningar, Öhrgiswen, Wätsjöar, Ånsjöar,
Elsåsimen, Lersjön, Hållsån, Jmsjön, Bokjärn,
Dhln, Kjærnessjöar, Krofsjön, Wismen, Gry-
tingen, Norrgryten och Gallen, med flere små,
hwilka allas areale - innehåll tillsammans, för-
ut är nämnt.

Flö:

Floder

Swartelfwen, är til sit hela lopp af Herr Fernow redan beskriwten.

Tims-Elfwen, det widlyftigaste wattungdrag i Wermelands Bergslager, är också af förenämde Herre beskriwten.

Strömhytte-Elf, kommer utur Strömsjöarne, och rinner i Myckeln.

Elgsims, ån kommer utur Rösimmen i Norra Bergslag, och faller i Swartelfwen wid Jmtorps Hytta.

Wisman, tager sin början i detta Härad, men faller i Wänern.

Walan, kommer utur Sjön Kiärmen, som är belägen högst uppå landtryggen och faller wid Bahlåse Bruk i Myckeln, hon får tillökning utur Norrgröten och Lysningarne.

Rjedjan, har sin början i Lungsunds Sochn, och faller i Tims-Elfwen.

Trösan, kommer från Loka och faller i Tims-Elfwen.

Lerelfwen, går förbi Granbergs-dahln, och faller i Swartelfwen.

Åsijöhytte Bäck kommer utur Grytingen, och faller i Ullwettern.

Utur Wilången får Christingehamns-åen sin början, och utur Gryten Örebro-åen. Här äro wäl flere men obetydelige, och hwilka man för widlyftighets undwikande, går förbi.

Utom den hufwudsafeliga nyttan, som dese wattungdrag medföra, kunna åfwen en stor del af

af denne ortens innewånare, råfna sig til för-
 del de Båtfarter, som här nästan allestädes
 beqwåmligen företagas genom Sjöar, Sund
 och lugna Eswoer. Lanfors Bruksågar,
 transporterar sit Stångjern genom Sjöarna
 Ahlqvittern, Fröwettern och Ullwettern til
 Sjöänden, en mil när Christinahamns Wäg.
 Björkeborns Bruksågar, begagnar sig och
 något af samma beqwåmlighet, ända ifrån
 Bruksbacken, igenom Ems Eswoen, samt
 Sjön Lahn och ofwannämnde Sjöar. Ein-
 bäcks, Knappfors, Dwägges, och Alljhytte-
 lagen fragta en del af sin mattn, då han blir
 för landwägen til Bjurbäcken genom dese
 watten. Degerfors Bruksågar, föra en stor
 del Tackjern från de norra Hyttorne genom
 Sjön Myckeln, och en del af Leteswoen til
 Bruket. Både Carls-Skoga och Bjurkjärns
 församlingars Inbyggare, hafwa Sommarti-
 den til en stor del beqwåmlige Fyrkowägar,
 på sine Båtar genom åtskillige af dese watten.

Sedan jag nu mera något litet underrät-
 tat mine Läsare om denne Bergslags ålder
 och storlek, samt de här befinnelige waturdra-
 gen, nalkas jag nu sielfwa saken eller mitt fö-
 remål, som är, at gifwa allmänheten wid han-
 den, all den kundskap jag kan hafwa om de
 uti Carls-Skoga belagne, Stångjerns, Ham-
 rar, Masugnar, Skogar och Malmtilgångar.
 At därföre så denna afhandling i någorlunda
 ordning, så har jag förefatt mig at följa för-
 ädlingen,

Ädlingen, och i anleende därtil, borde här först nämnas Grufwornes beskaffenhet; Men hwad och en, som någorlunda känner Bergshantehringen, lærer först och främst aldrig twifla om dess nytta, och för det andra nogsamte finna Skogars nödwändighet wid deras underhållande och drift, och just därföre är det som jag nu tager mig frihet at sätta Skogarna främst. Wåra framsarne Konungar, som arbetat på Bergwerkens uphjelpande, hafwa från äldsta tider i aftagit deras sparande, som ses af många härom utkomne stadgar och förordningar, hwilka förbjuda så wäl swedjande, som ock Bergsmännen at förslå sin Skog til Hamrarne undan sine blåsningar, se Kongl. Maj:ts bref til dess Bergs-Collegium, angående Skogarnes conservation, och öfwerfmidets hämmande af d. 25 Nov. 1734 med flere.

Carls-Skoga Bergslags Inbyggare hafwa wäl ännu intet skäl at klaga öfwer Skogdrift, man får äfwen lägga det til, at hellska jordmohnen mycket befordrar Skogens wäxt; men det är ock allmänt bekant, at wanskötsel kunnat gjöra en den Skogrikaste ort på kort tid ganska fattig på Skog; sådan wanskötsel är förnämligast, swedjande på orjenslig jordmohn, och unga omogna plantors alt för tidiga nedhuggande, då däremot den, som rätt höfsar, rödier och blåder sin Skog, mycket ökar så wäl sin egen förmögenhet, som ofstanämde sin Skogs godhet. Jag önskar därföre at de,
 B sont

som i denne orten äro mindre förfarne, måtte lära hwad odugeligit för närwarande tid och skadeligit för en framtid detta ordspråket är, det råcker wäl i min tid; men at komma til hieselwa saken, de betydligaste denne Bergslag tilhörige Skogar äro belagne wid utträerne omkring Håradet, men merendels på bergaktiga högder mellan träsk och måsar, som äro af sådan beskaffenhet, at nästan ingen elter äminstone ringa möjelighet är til upodking, här af följer, at största nyttan består uti deras sparande til Bergsbruksdriften, hwilket ock är egenteliga föremålet. De Hemmanen tilhörige Skogar, äro här på många ställen hårdt medtagne. Odisponerade Krono- allmänningar finnas inga. Recognitions-skogar, hwilka äro sådane, som Hytte- eller Bruksägare emot afgift få nyttja til et wist quantum årligen, skola efteråt wid hwart Bergwerk observeras.

Kohlningen förträas här i orten medelst de så kallade Rese-milor, de af dem, som hållas för ordinaire, bestå af 2:ne långwedder eller fjorton kjäppar i omkrets, då märningen sker mittupå weden sedan milan är uprest, och de störste utgjöra 4 långwedder, hwar kjäpp håller 13 kvarter i längden, som ses af en Dom, angående milors storlek här i Håradet, af d. 27 October 1759.

Da

Då jag nu kommer at beskriwa Grufworne (i) i denne Bergslag, möter mig den swårighet, at jag nästan intet hafwer någon at tala om; år 1777 tog en Malmletare up en gammal ödelagd Jerngrufwa wid Malmhögden, därest nu arbetas; men på så kort tid kan man icke gifva, mycket mindre wisst weta om där blifwer något waraktigt strek; den malm som här blifwit upfordrad, synes wara rättmeligen god, och är en sort torrsten. Samma år uptogs en annan, som ock warit förut arbetad, belägen öster om Sjön Myckeln på Knutsbo skog, framtiden får utwisa hwad nytta dese kunna medföra. Här af ses, at Bergsmännen måste hämta sin malm från andra orter, det sker ock med mycket besvär, af en del från Pers-bergs Grufwor i Philipstads Bergslag, dit de hafwa 6 à 7 mil, och af andre från Dahlkarlsbergs, samt de i Fogde- Hytte- marken i Nora Bergslag belägne Grufwor; Wid dese hafwa sömlige egne delar, andre åter köpa malmen; På Riksdagen 1727 begärte Carls-skoga Bergsmän, at $\frac{1}{4}$ af all malmen wid Pårsberget skulle hållas dem til handa; men det blef aflagit.

Nu följer i ordningen, at nämna om Syttorne eller Masugnarne, samt deras beskaffenhet;

B 2

i) Om deras privilegier som uptaga nya Malmstrek, förmåler Kongl. Maj:ts General Bergs privilegium af d. 6 Julii 1649, och Förordningen af d. 27 Augusti 1723.

skaffenhet; Handteringen därwid sker på följande sätt: Den rå malmen, råstas först, på det, at i synnerhet det däruti befintelige Swafwel, ja äfwen andre oarter, måtte brännas bort, som sker medelst malmens blandning med wed, antingen i särskilt därtill upgräfde och murade gropar, eller ock eljest på slåta fälter; sedan bolas eller sönderbultas han i småre stycken, och sist medelst smältning i Masugnarne förwandlas til tackjern. Om Arbetsfolkets antal, gjöromål, skyldigheter och förmåner, kan ses uti Kongl. Maj:ts förnyade Masmästare: Ordning af år 1766.

Sibbo: Hytta, är säkert bygd före 1654, emedan wid Härads:tinget berörde år varit twist om Krönings:hielps årläggande, då denne nämnes; hon är belågen öfver om Swart:elwren i Elgsims: åen. Denne Hytta årlägger til Kongl. Maj: och Kronan 17 Fispund tionde Tackjern för hwart dygn, och idfar blåsning mellan 90 och 150 dygn om året. Wahlåse Bruksägare och detta Hyttelag twista ännu om bättre rätt til en Recognitions:park; Wahlåse Bruksägare hafwa dock altid för 100 stastrum eller 75 stigarw kohning i afgift betalt 1 Riksd. 27 f. årligen. Til detta Hyttelag hörer 1 och $\frac{7}{8}$ delw Heman.

Åfsjö: Hytta, är bygd år 1638 i Bjur: Fjärns Sochns norra del, årlägger i tionde 17 L: 10 m: r om dygnet, och idfar blåsning emellan

emellan 180 och 230 dygn årligen, har recognition til 32 stasrum eller 24 stigar om året, mot 1 Riksd. 16 ß . afgift, på Grytings allmanning. Hit höra 6 och $\frac{1}{2}$:s Heman.

Owägges-Hytta, är bygd år 1655 i södra delen af Bjurkjärns Sochn, årlägger i tionde 19 L:d tackjern om dygnet, idkar blåsning 140 å 200 dygn om året, har recognitions-skog af Bokjärs allmanning, til 24 stig. Fohlning, mot 1 Riksd. 16 ß . afgift. Til detta Hyttelag höra 6 och $\frac{2}{4}$:s Heman.

Imtorps-Hytta, är först bygd år 1655; men år 1777 ombygdes hon och flyttades li-
ter högre up i samma wattuudrag, årlägger i tionde 18 L:d för dygnet, och idkar blåsning 80 å 100 dygn om året, och har rättighet enligt Högstoft. Kongl Bergs-Collegii Resol. af den 15 Dec. 1772, at föhla en stor mila på Allmanningen öster om Sjön Myckeln, hwarföre i afgift betalas 2 ß . Til detta Hyttelag höra 6 $\frac{1}{3}$:s Heman.

Låhn-Hytta, är bygd år 1655 bredwid Sjön Låhn, årlägger i tionde 18 L:d Tackjern för hwart dygn, idkar blåsning 130 å 150 dygn om året, och nyttjar Recognitions-skog på Jungfrubo allmanning til 51 stigars Fohlning, mot 2 R.dal. 40 ß . årlig afgift. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{1}{2}$:s Heman.

Lindbäck's-Hytta, är bygd år 1656 i väster från Carls-sfoga kyrka, årlägger i tionde för hvar dygn 16 L:d , idkar blåsing 110 å 150 dygn om året, åger ingen recognition. Til detta Hyttelag höra $3\frac{1}{2}$:s Heman.

Owarntorps-Hytta, är bygd år 1657 vid södra ändan af Myckeln, betalar i tionde 18 L:pd 10 m:r om dygnet, åger recognitions-sfog öfter om Sjön Myckeln til 72 stigar's kohning, mot 4 R:dal afgift, och blåser årligen 120 å 150 dygn. Til detta Hyttelag höra 5 och $\frac{1}{2}$:s Heman.

Sällsjö-Hytta, är bygd år 1656 i norra ändan af Carls-sfoga, betalar i tionde 17 L:d för dygnet, har ingen recognitions-sfog, men blåser årligen 130 å 200 dygn. Til detta Hyttelag höra 5 och $\frac{1}{2}$:s Heman.

Knappfors-Hytta, är bygd år 1659, mellan Sjöarne Lahn och Ahlqwittern, betalar i tionde 18 L:d för dygnet; hit hörer recognitions-sfog på Boklärs allmanning til 24 stigar's kohning, emot 1 R:dal . 16 ß . afgift, och blåses årligen 80 å 160 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{1}{2}$:s Heman.

Granbergsdahl's-Hytta, är bygd år 1664 uti Lerålsven, årlägger 16 L:d om dygnet i tionde, har nyttjas recognitions-sfog på Twärås allmanning til 51 stigar's kohning, mot 2 R:dal . 40 ß . afgift, och blåses årligen 100 å

164 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 $\frac{1}{3}$ dels Heman.

Strömtorps-Hytta, är bygd år 1664, betalar i tionde 18 L:d 10 m:r om dygnet, åger ingen recognitions-skog, men blåser årligen 100 å 130 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{1}{3}$ Heman.

Alla nu upräknade Hyttor, ågas och drifwas af gemene Bergsmän, hvilka efter delarnas storlek löna arbetarena. Wid blåsningsgarnas slut hållas Jern- och Klotbyren. År 1668 den. 15 October fingo Bergsmännen Kongl. Bergs-Collegii Resol. at af Kronans Tionde Tackjern få behålla 2 S:pd årligen för hwart helt Heman, sig til godo, såsom wederlag för den Landtogs giärd de utgjordt, detta afgår således den förut nämnde tionden.

Silfwer-Hyttan. Inspectorn Wålborne Elias Linroth har d. 14 Decemb. 1685 fått Kongl. Bergs-Collegii Privilegium å denne Masugns bygnad; åges nu af Bruks-Herrn Wålborne Emanuel Geijerstam, och årlågger i tionde 18 L:pd om dygnet, samt blåser 60 å 100 dygn om året. Hit hörer recognitions-skog af Silfwerhytte, allmänning til 372 stig. kohning, mot 20 R:dal. 32 s. afgift.

Carlsdahls eller Nya Elf-Hyttan, är anlagd år 1740 $2\frac{1}{2}$ mil från Nora Stad, af Öfwer-Directeuren Luthman, som på egna

Grufwor och Skogar här invättade et Fost-
bart Jern-gjuteri: Gruf, hwarwid flere wae-
fra arbeten äro försärdigade både för Kongl.
Slottet, som ock Frollhätte Suckwerk; Nu
gjures ätskilliga Ammunitions-sorter, Fost-
bara Rakelugnar och Grytor ic. Detta Gruf
eller Masugn utgör sin tiende til Nora
Bergsfögderi.

Sackjernens affättning som wid alla dese
Grytor tilwerkas, skier antingen wid Stång-
jerns-werken, som längre fram skola omtalas,
eller i Christinahamns Stad och åtskillige
Jernwerk inom Philipstads Bergsfögderi.

Man följer i ordningen at omtala Stång-
jerns-Hammarne, hwilka äro antingen Frälse
eller orälse.

Bofors, Frälse Stångjerns-Hammare,
är först anlagd af Hollendaren Mårten
Drost och Woraaren Paul Hosman i Arbo-
ga, af Kongl. Bras Collegio privilegerad
d. 24 Nov. 1646, då han belades med 4
S:pd Hammarfkat; (†) men år 1695 till-
des 8 S:pd, alt at drifwas med egen frälse-
skog; men år 1761 blefwo härifrån flottade
4 S:pd til Reinholtsfors i Philipstads Bergs-
lag, til hwilket Bergmästaredöme denne Ham-
mar tyder: Här äro 2:ne Hårdar, och smi-
des

†) Et S:pd Hammarfkat swarar mot 100 S:pd's smi-
de, det som är mer, kommer af frälse-sribeten.

Des årligen 920 S:pd stångjern, frälse, friheten inräknad. Stämpel C.

Bruket tillika med förr nämnde Säteriet äges nu af Commerce-Rådet och Riddaren Arfvidson, samt Bruks-Herrn Wälborne Herr J. H. Lefebure. År 1689 d. 13 Febr. fringo ägarna af detta bruk Kongl. Bergs-Collegii Resol. at på Hällsjöhytte allmänning årligen köhla 100 stig. mot 5 R:d. 26 s. 8 r:st. afgift, såsom understöd för den Tackjerns-blåsning de idka wid förenämnde Hytta.

Björkeborns, frälse Stångjerns-Hammare, är Priviligerad år 1639, och då pålagd 2 S:pd Hammarfart, som år 1695 med 4 S:pd blef tillöft, men år 1774, blef et S:pd häraf flyttat til Liljendahls Manufactur-werk. Nu smides årligen 575 S:pd med Stämpel C. Detta bruk äges af samtelige Roblarns Herrar arfwingar. Här nyttjas äfwen recognitions-skog, i samlag med Bosfors, til 50 stig. köhning mot 2 R:dal. 37 s. 4 r:st. afgift, såsom understöd wid Hällsjöhyttan; men Bruket drifwes af egna frälse-skogar. Bägge desse bruk äro belagne i Timselwden ej långt ifrån hwarandra.

Lansforß Isra eller Frälse Stångjerns-Hammare, är anlagd på Säteriet Ahlqvitterns ågor, och privilegerad den 24 Oct.

1666 til $1\frac{1}{2}$ S:pd Hammarfakt, som år 1695 öftes til fyra, men enligt Kongl. Bergs- Collegii Resol. af d. 16 Oct. 1746, har bägge Hamrarne blifwit pålagt $\frac{1}{2}$ S:pd och således på denne 5 L:pd tilöfte, så at Hammaren nu utgör 4 S:pd och 5 L:pd, at underhållas af egen frälsefog; denna tillika med den nedra äges af Bruksherrn Geijerstam.

All tillverkningarne wid Frälse-Hamrar, har frälset bewiljat gifwa hälften mot ofrälse, som ses af Riksens Ständers beslut d. 3 Jan. 1683, 13 §. widare angående Hammarfaktens ärläggande wid frälse-werk, se Kongl. Maj:ts Bref til Cammar- och Bergs- Collegierne af d. 2 Aug. 1731.

Nedra Lansfors Hammare, är anlagd på Bergsmans-hemanet Linhöjde ågor, och privilegerad d. 2 Dec. 1687, ärlägger 4 S:pd 5 L:pd Hammarfakt, som af egna Frälse-fogar bör underhållas, ehuruwäl Hammaren ej är Frälse. Bägge Lansfors Hamrar hafwa Stämpel och äro belagne i elfwen Riedjan.

Wahlåse-Bruk är anlagt af Borgaren Arfvid Bengtson från Örebro, därefter Bruket blifwit såldt til Using, som århöll Drottning CHRISTINÆ privilegium d. 1 Febr. 1642 och Kongl. Bergs-Collegii Resol. af d. 12 Nov. 1649 och d. 24 Oct. 1662, samt d. 19 Nov. 1683 på 5 S:pd Hammarfakt, hwilket

ken år 1695 öklades til 10 S:pd, och därefter d. 14 Junii 1742 i S:pd; så at det nu utgör 11 S:pd, at af egen Skatte och recognitions-skog underhållas, hwarföre årläggas 18 R:dal. 36 s. Grufket ligger wid Myckelns östra strand i elfwen Walan, har 3:ne Hårdar och Stämpel Åges af Herr Hof-Dwartermästaren Löfman.

Degerfors Gruf, är anlagt af Borgaren i Christinahamn Georgen Camitz, hwilken af Bergmästaren Sten Andersson därtill fått tillståndsbedel, som, enligt Domboken, blifwit uppwist för Carls-skoga Hårads-Rätt d. 27 Nov. 1654, därefter har han erhållit privilegium för nedra Degerforsken d. 16 Oct. 1660, och för öfra d. 8 Oct. 1666. Dese Hamrar hafwa allt til år 1695 haft allena 5 S:pd i L:pd HammarSkatt, men blef då ökt til 10 S:pd 12 L:pd, at af egna eller köpekohl ifrån Rudskoga, samt recognitions-skog underhållas, hwarföre årläggas 12 R:dal. 24 s. årligen. Här är K. Stämpel; öfra Hammarren åges af Grufspatron Herr Joh. Camitz, och den nedra af Herr Georg Camitz. Grufket är belägit uti Petelwien wid gränsen mellan Nylund och Carls-skoga.

Kortfors Gruf, är privilegeradt d. 18 Dec. 1668, och har til år 1695 allenast utgjordt 4 S:pd HammarSkatt, då blefwo 2 till
öfte

öfte, och sedermera är genom Kongl. Bergs Collegii Resol. af d. 21 Dec. 1751 hela Hammarfakten gjord til 8 S:pd, som af recognitions-fog underhålles, hvarsföre årligen årläggas 15 R:dal. 30 f. Här äro 2:ne Här:dar, hvilka nyttja Stämpel K. Detta Bruf äges nu af Öfver:Directuren Luthmans arfwingar, och är belägit 2 mil nordost ifrån Carls-foga Kyrka uti Swartelöwen. (1)

Om Brufsfolkets göromål, se Hammarfakts Ordningen af år 1766.

Björkeborns Kniphamar och Ståhl:ugn, til hwilken sednare nyttias wed, är anlagd af Brufspatron Herr Joh. Ludv. Robsam, och försedd med Kongl. Bergs Collegii privilegium af d. 12 Nov. 1772, samt frihet at förädla 280 S:pd Stångjern til Stål eller andre swartsmides:sorter. Här nyttjas Stämpel B.

Då man nu härtil räknar 5 särskilte tull:Qwarnar, som äro, Degerfors, Bofors, Kortfors, Wahlåse och Knappfors, samt ganska många smärre husbehofs:Qwarnar, och Såg:Qwarnar, så låter hwar och en finna, at de flere wattrudrag här i Bergslagen, äro

1) Swart:elöwens wattrubryn mid detta Bruf är 502 fot högre än Östersjön, och således det högsta watten i Wärmeland, Wästmanland, Nerike, Öster: och Wästergötland.

äro tåmmeligen upfylde, dock gifwes ännu til-
 fälle eller lågenhet at anlågga flere nyttige werck,
 om skogarne det tolde.

Man har nu lemnat låsaren underråttelse
 om Bergshanteringen, och gömt åker- och jor-
 de-bruket til slut, man tänker därföre ej, at
 aldeles gå förbi denne alla nåringars moder,
 fastån den här i orten hålles för et bihang
 til Bergsbruket, hwilket sednare är för ensta
 nåringsgrenen. Således wil man åfwen i
 förhet nämna bestaffenheten af Åker- och Jor-
 de-bruket i Carls-skoga Bergslag, hwarest
 utfås årligen Råg 606 tunnor och sju ottin-
 gar, hafra med annan wårfsåd 1555 tunnor,
 efter en dåröfwer gjord noga uråkning, och
 ehuruwäl åringen härå merendels kan wara
 god, så förslår det dock ingalunda til föda åt
 omkring 4780 människor, denne brist måste
 därföre årsättas med köpe-spannemål, til hwil-
 ket åndamål de århållit 3 särskilte Refol. om
 förerråde til handel eller fri torgdag i Chri-
 stinæhamn en dag i weckan, 1) af den 23
 Aug. 1664, 2) af d. 22 Dec. 1682, 3) af
 d. 20 Martii 1688; de hafwa åfwen år 1682
 begårt marknad wid Carls-skoga kyrka, hwil-
 ket blef afflagit. Så mycken åkerjord, som
 kan underhållas, är på många ställen redan
 uptagen, och sker årliga tilökningar, men brist
 på gödsel, hindrar mycket utwidgandet, ehuru här
 gifwes nåstan allestädes godt tillfälle; detta hin-
 der låra försarne hushållare undanrödjia; Åker-
 jordens

jordens dikning synes wara nog ringa, dock hafwa många i sednare åren sig åfwen hårom beslitat. Råg och Hafra är allmänna sådet, Årter och Korn brukas åfwen, Lin, Hampa och Potatoes-planteringen idkas ock något, den gifwer god åring på sandjord, men ringa på lerajord. Jordmånen är i denne orten dels eller i det mårta, skarp lera och dels sand. Här i Bergslagen födas desutom ungefärligen 714 Hästar, 3364 Klafbundne eller stor boskaps-creatur och 2837 Får, Getter och andre små creatur oberäknade.

Sedan man nu korteligen beskriwit denne Bergslags belågenhet och däruti befintelige märkwärdigheter, bör ej förbigås, med några ord till slut, omtala des innewånares seder och upförande. Och ehuruwål jag ej kan neka, at så här som annorstädes finnas lastfulle personer, hwilka wanhedra menskligheten, och öfwerträda både Guds och menskjors lag, så fågnar mig dock af alla hithörande handlingar öfwerlygas, det sådane warit och äro kan hånda mer sällsynte här, än på många andre orter, samt at till Inbyggarnes wälförtjenta loford i alla tider blifwit anmärkt, det de i gemen bära mycken wördnad för Guds ära, äro Laalydige, sparsamme i sin hushållning, gifmilde, wänlige, och hjälpsamme mot nödlidande, egne fattige och främlingar, hwartil Kommer deras oförtrutna i-doghet och flit i arbete och sine handlingar, i

ty, at dagtat 186,689 alnar indelte (m) Lands- och Hytte-wägar, 5 större och 16 mindre Strömbroar innom Häradet, som tillsammans utgöra wid pass 1000 alnars längd, måste underhållas, samt 60 Hållskjuts-bygn, oberäknat extra Håll- och reserve-skjuts af hwarje Bergsmans-Heman årligen utgöras, mångfaldiga andra hinder, såsom Kyrko- Sochne-Magazins- Prästegårds- Klofars-boställes- och Ringstufwu-bygnads m. m. wid magthållande, at förtiga, åsidosättes liwål ingen ting, som til Bergs- och Jorde-bruket samt boskaps-skiftelens råtta drift och ans hörer; och låtas hushållningen gåncka mycket genom sparsamhet i Klådebrågt, emedan allmogen til det måsta begagnar sig af sine idoge qwinners egen wåfnad til Klåder, hwilka göras efter det gamla alswarfamma och med wårt Climat närmast öfwerensstämmande bruket, så at man ännu i dag finner i synnerhet gammalt folk bära Jackor, gjorde nästan på det sätt wår Nådige och

Store Konung ansedt tjenligast
och sundast för Sine
Underfätare.

Gudi Allena Åran!

För

m) På dese vägar äro upligen mycket vackra, af Eckjerna gutna och med förgyllda Kronor och boskiftwets beprydde Mistolpar, upförde här i Bergslagen.

Förteckning på Ambetsmän i Carls-
 skoga, sedan det blef et särskilt
 Hårad eller Tingelag.

Bergmästare.

	Tillträdde år
Herr Nathanael Ekman	- - 1721
H:r Anders Stockenström Bergs Råd	1745
H:r Carl Leijell	- - - 1765

Härads-Höfdingar.

	Tillträdde år
Herr Petter Dober höst första Ting	- 1629
H:r Mats Plenningsköld	- - 1640
H:r Hindric Edingh	- - - 1669
H:r Elias Alm	- - - 1670
H:r Gustaf Ekebom	- - - 1673
H:r Magnus Ekebom	- - - 1674
H:r Anders Miland	- - - 1682
H:r Magnus Ekebom	- - - 1689
H:r Christopher Mobak	- - - 1695
H:r Olof Lundstedt Assessor	- - 1708
H:r Carl von Numers Lagman	- 1725
H:r Olof von Nackreij nu Landshöfdinge	1756
H:r Jonas Ferner	- - - 1762

Krono-Befallningsmän.

	Tillträdde år
Herr Mårten Droft	- - - 1629
H:r Carl Svensson	- - - 1633
H:r Olof Olsson Bergsman	- - 1645

Herr

Herr Gillius Gilliusson	-	-	-	1654
H:r Hindric Skróder	-	-	-	1669
H:r Johan Norin	-	-	-	1683
H:r Lars Wikland	-	-	-	1690
H:r Eric Ekman	-	-	-	1693
H:r Hindric Staf	-	-	-	1699
H:r Anders Berger	-	-	-	1708
H:r Johan Berger	-	-	-	1726
H:r Jonas Beckman	-	-	-	1730
H:r Pehr Collin	-	-	-	1746
Herr Gustaf Broling	-	-	-	1749

Bergs = Fogdar.

	Tiltrådde år			
Herr Mårten Droft	-	-	-	1651
H:r Johan Norijn	-	-	-	1690
H:r Lars Levin	-	-	-	1714
H:r Johan Broström	-	-	-	1721
blef Råntmästare.				
H:r Johan Hambn	-	-	-	1733
H:r And. Strokirk, Camerer	-	-	-	1738
Herr Elias Strokirk	-	-	-	1770

Krono = Länsmän.

	Tiltrådde år			
Mårten Droft	-	-	-	1629
Olof Jonsson i Skrämen	-	-	-	1649
Eric Pålsön i Boo	-	-	-	1658
Måns Dahl första boställs ägare	-	-	-	1686
Sven Dahl	-	-	-	1721
				Abr.

Abr. Kjärman - - - - 173
Thure C. Fisk - - - - 175
Magnus Dahl Hof, Rätts-Commis-
sarius, blef Lånsman i Leke-Bergslagen
1743, och transporterad hit - 176

Rättelse,

pag. 8. raden 6, står Lefström, läs Letström

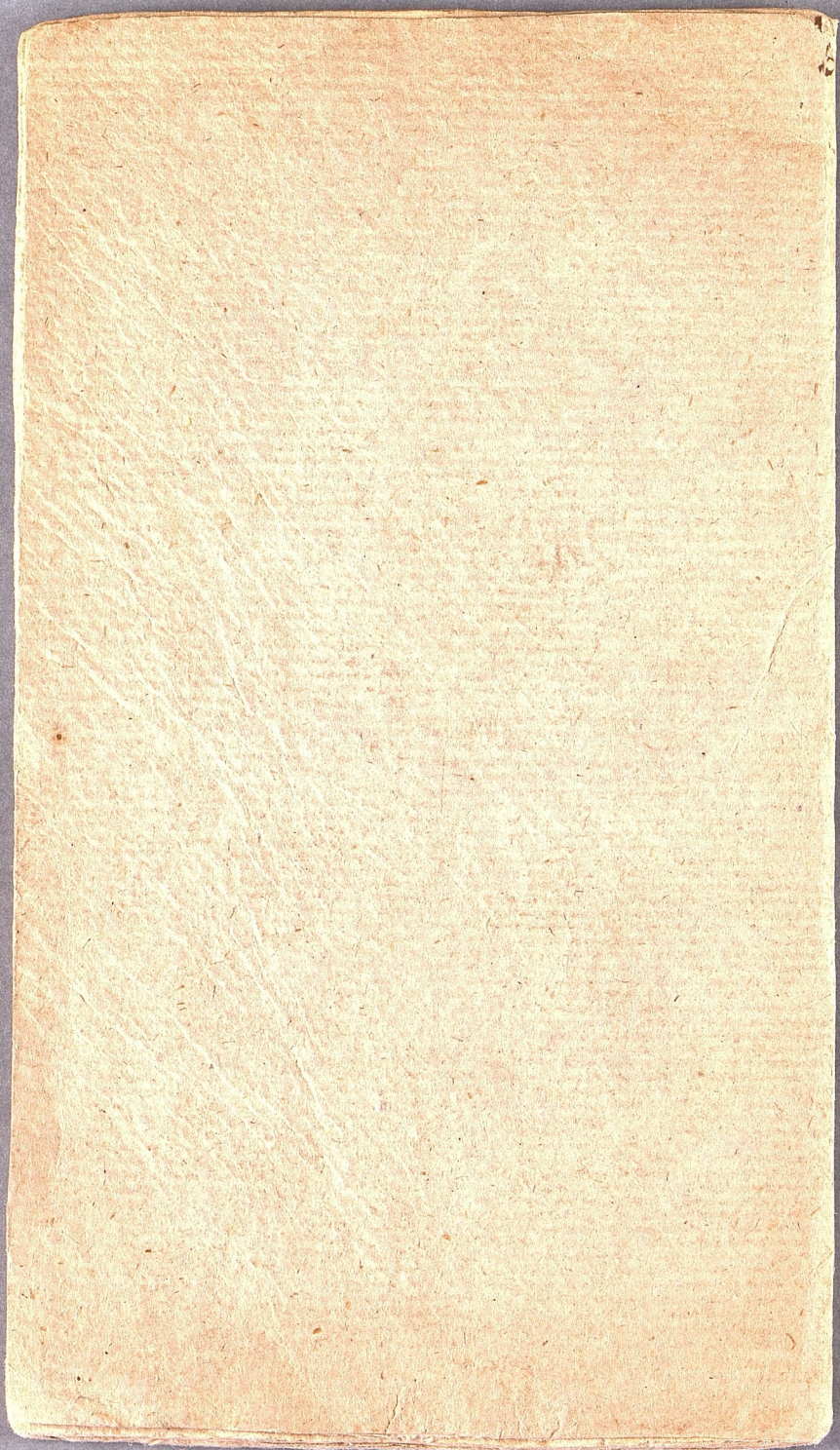
173

175

176

De laun 4/5 specie.

ôm

www.books2ebooks.eu